

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

№8
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M AKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 352 sahifa,
1-avgust, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirli

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori modeli: tizimli boshqaruv yondashuvi asosida shakllanishi.....	14
Abdullayeva Nafisa Shavkatovna, Maraimova Muxtabar Pulatovna	
O'smirlardagi nevroz holatining psixologik xususiyatlari.....	20
Abduraximov Doniyor Abdusaid o'g'li	
Ta'lim siyosati va o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi: xalqaro tajriba va o'zbekistonda amaliyot taqqoslamasi.....	25
Ahadova Mushtariybonu Akmal qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning hozirgi holati va o'ziga xosligi	30
Beknazarova Muxlisa O'tkir qizi	
Ta'lim sifatini oshirishda "Barkamol avlod" bolalar maktablarining zarurati va ahamiyati	33
Eshmuminova Oybarchin Botirovna	
Bolalarda nutq kamchiliklari: etiologiya, rivojlanish dinamikasi va erta aralashuv	39
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kitobxonlikka o'rgatish usullari	44
Maydonova Saboxat Sadulloyevna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik vositasida badiiy adabiyot namunalari qiziqishni shakllantirishning o'ziga xos jihatlari.....	48
Mingbayeva Barno Ubaydullayevna	
Pedagogical Characteristics in Enhancing Speaking Skills of Esp Learners in English Language Classes Through Digital Technologies.....	52
Pardayeva Zulaykho Yusubjonovna	
Nutq buzishlarida uchraydigan idrok jarayonining o'ziga xos xususiyatlari	55
Ruziyeva Guzal Shuxrat qizi	
"Biologik savodxonlik" tushunchasi zamonaviy ta'lim paradigmasi kontekstida	59
Umaraliyeva Mamura Tashxodjayevna	
O'qituvchi faoliyatida kasbiy madaniyatning o'rni	65
Umarova Feruzabonu Bobir qizi	
Gamifikatsiyalangan jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining 11–12 yoshli o'quvchilarda emotsional barqarorlikka amaliy ta'siri.....	68
Tojiyev Baxriddin Baxtiyorovich	
O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari	72
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li	
Media va axborot savodxonligi 21-asr pedagoglarning asosiy kompetensiyasi sifatida.....	76
Boypolvonov Barot Djonqobulovich	
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining leksik kompetensiyasini takomillashtirishning lingvistik va lingvometodik talqini.....	81
Ismoilova Zarnigor Raximjon qizi	
O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari	86
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li	
Pedagogik faoliyatda stress namoyon bo'lishiga ijtimoiy omillarning ta'siri	90
Jumanova Ug'loy Sodiqjonovna	
Oliy ta'lim muassasalarida nomutaxassislik yo'nalishlarida ingliz tilini o'qitishni takomillashtirish.....	96
Koshayeva Sansabila Kamiljanovna	
Ijtimoiy-ekologik madaniyatni rivojlantirishda xalqaro tajribalar va ta'lim jarayonining o'rni.....	100
Mamajonova Fotimaxon O'ktamovna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ kompetentligini rivojlantirishning ahamiyati	105
Murodova Madina Karim qizi	
Elektrotexnika va elektronika fanini o'qitishning zamonaviy metodlari	108
Ortiqov Mironshoh Sodiqovich	

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda Blended learning texnologiyasini O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga tatbiq etish.....	110
Pakirdinova Sharofat Abdumutaljonovna	
O'zbekistonda ta'lim sohasi bo'yicha strategik dasturlarni ishlab chiqish istiqbollari.....	115
Quronboyeva Mavluda Bahodirovna	
Xalqaro baholash dasturlari va neyropedagogika	120
Sidiqova Yulduz Sobirovna	
6-sinf o'quvchilarida matn bilan ishlash ko'nikmasini shakllantirish metodikasi	123
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi	
Talabalarda pedagogik qobiliyatlarni shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati	128
Yusupov Ulug'bek Kadirovich	
Adabiy ta'lim jarayonida o'quvchi ma'naviy kamolotini ta'minlashda motivatsiya uyg'otish texnologiyalarini takomillashtirish	132
F. Zaynabuddinov	
Развитие поликультурной компетентности студентов в образовательной среде вуза	135
Киреева Эльвина Фларитовна	
Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda pedagogik xususiyatlar	140
Sanayev Gayrat Shermuxamedovich	
Maktabgacha yoshdagi bolalar muloqot madaniyatini tarbiyalashning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish	144
Boybo'riyeva Saodat O'ralovna	
Kattalar ta'limi texnologiyasi: muammolar, yondashuvlar va rivojlanish yo'nalishlari	148
Davletova A.	
Yangi O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirishning huquqiy asoslari	152
G'aniyeva Gulrux Tavakkaljon qizi	
Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak o'qituvchilarni ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish	156
Madmarova Gulchexra Qodirovna	
O'lkashunoslik materiallarining oliy ta'lim jarayonida tarbiyaviy salohiyatini ochib berish	160
Mamajonov Mo'minjon	
Muhandislik grafikasi darslarida o'quv faoliyatining shaxsga yo'naltirilgan innovatsion modeli	165
Mamasidikova Gulnora Muhammad qizi	
Sun'iy intellektga asoslangan ta'limiy resurslarning pedagogik imkoniyatlari.....	169
Muhiddinov Muhiddin Nuriddin o'g'li	
Ijod maktablari o'quvchilarining badiiy-ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda interfaol metodlarning ahamiyati.....	173
Nurmatova Shohistaxon Muhammadjonovna	
Voleybolchi qizlarni tayyorlashning differensial vositalaridan foydalanish zarurligini, ularning o'yin amplusini hisobga olgan holda aniqlash usullari	178
Odilova Feruzaxon Valijon qizi	
PIRLS baholash tizimini qo'llash vositasida mustaqil o'qishga o'rgatishda IMEN texnologiyalaridan foydalanish.....	184
Olimjonova O'g'ilxon Abdurasul qizi	
Yoshlar o'rtasida internet qaramligi va ijtimoiy izolyatsiya zamonaviy Maugli sindromining klinik ko'rinishlari	188
Polvanov Rasulbek Baxtiyarovich	
Boshlang'ich maktabda o'zbek tili darslarida differensial ta'limdan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari	192
Rasulova Nozigul Abdivahid qizi	
Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini takomillashtirish	196
Sharfova Nilufar Ilhom qizi	
Xalqaro baholash dasturlari asosida ta'lim samaradorligini oshirishning pedagogik shart-sharoitlari (PIRLS misolida).....	200
Tuxtasinova Munira Ibragimovna	
Fransuz tili darslarida tabiatshunoslik atamalarini boshlang'ich sinflarda shakllantirish va o'rgatishning o'ziga xos xususiyatlari.....	204
Umarova Madinabonu Bahodir qizi	

O'smir psixologik salomatligini barqarorlashtirishda art-terapiyadan foydalanishning imkoniyatlari	208
<i>Yusupxodjayeva Umida Baxodir qizi</i>	
Nofillologlarni (filolog bo'lmaganlarni) kasbiy aloqa madaniyatiga o'rgatish maqsadida zamonaviy ingliz tilining lingvometodik tahlili.....	214
<i>Zarina Itolmasova</i>	
Forsayt va qaror qabul qilishni bog'lovchi kognitiv komponentlar.....	219
<i>Hasanova Sumanbar Hamroqulovna</i>	
Разработка и внедрение виртуальных лабораторных работ по биохимии для студентов фармацевтических факультетов.....	222
<i>Мамадалиева Зарина</i>	
Abduqodir Shakuriyning ta'lim va tarbiya haqidagi umumiy qarash va g'oyalari: chuqur tahlil	226
<i>Ashurova Dilrabo Isroil qizi</i>	
Bo'lajak pedagoglarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish tizimi ..	230
<i>Jakbarova Zarifaxon Solijon qizi</i>	
Badiiy-estetik qobiliyat tuzilmasi va uning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar	233
<i>G. S. Kaxarova</i>	
Umumta'lim maktablarida informatika o'qitish asosida ta'limni raqamlashtirishning metodologik asoslari...	236
<i>Mamajanov Rakhmatilla Yakubjanovich</i>	
Shaxsda ma'naviy intellektni rivojlanishiga qadriyatlar yo'nalganligining ta'siri.....	240
<i>Mirxoliqova Charos Xabibullayevna</i>	
O'qituvchilarning sun'iy intellekt bo'yicha kompetentligini rivojlantirishda metodik yondashuv	244
<i>Najmetdinova Nargiza Sayfetdinovna</i>	
Ismlarning ma'noliligi va ularni o'qitishda lingvopedagogik yondashuvlar	252
<i>Sanakulov Zayniddin Ibodullayevich</i>	
Fitnes-aerobika mashqlaridan foydalangan holda sog'lomlashtirish mashg'ulotlari uslubiyati.....	258
<i>Shaxriddinova Laylo Nurxonovna</i>	
Raqamli ta'lim texnologiyalarining didaktik va "learning analytics"ning nazariy asoslari	262
<i>Sulaymanov Zulqaynar Rajabali o'g'li</i>	
Esse yozishni o'rgatishda zamonaviy metodlar.....	268
<i>Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi</i>	
Iqtisodiy matnlar tarjimasini o'rgatishda raqamli simulyatsiya va virtual reallik (VR) texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari.....	272
<i>Xujanazarova Nozima Omonjonovna</i>	
Yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning ilmiy metodologik asoslari	275
<i>Axmedov Nodir Sadir o'g'li</i>	
Talaba-yoshlarda qo'shiq ijrochilik san'atini shakllantirishning zamonaviy pedagogik xususiyatlari: ta'lim islohotlari kontekstida yondashuv.....	279
<i>Begisbay Temirbayev</i>	
Xorijiy davlatlarda biologiya o'qituvchilarini tayyorlash tajribasi va uni O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari.....	283
<i>Hayitov Abdirasul Eshdavlatovich</i>	
Texnika oliy ta'lim muassasalari talabalariga umumiy fizika kursini o'qitishda virtual laboratoriyalarning ahamiyati.....	286
<i>Abdurakibov Akmal Abdugaparovich</i>	
Ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchilarining gapirish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishda yangi – "instruksional texnologiya" va sun'iy intellektga tayanib o'qitish metodologiyasi.....	290
<i>Abrorxo'ja Muminxo'jayev Muksumxodjayevich</i>	
Jaloliddin Rumiy fikrlarining hozirgi yoshlarga ta'siri	296
<i>Allayarov Doniyor Islom o'g'li</i>	
Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish.....	298
<i>Aygul Aralbayevna Urazimbetova</i>	
Sud psixologik ekspertizasida travmatik tajriba (PTSD) fonida emotsional reaksiya va ko'rsatma sifati o'rtasidagi bog'liqlik.....	301
<i>Dehqonboyev Shohjahon Oybek o'g'li</i>	
Boshlang'ich ta'limda 4 "K" kompetensiyalarini rivojlantirishdagi muhim dolzarbliklar	307
<i>Idiyeva Gulchehra Izomovna</i>	

Bikaryer oilalarda gender rollar integratsiyasi jarayonidagi psixologik omillar.....	311
<i>Ishboboyeva Gulbarchin Rustam qizi</i>	
Talabalar mustaqil ta'limini tashkil etishda sun'iy intellekt texnologiyalarida foydalanish muammolari va yechimlari.....	315
<i>Karshiyeva Dilnoza Utkirjonovna</i>	
Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning metakognitiv ko'nikmalarini shakllantirishda reflektiv yondashuv	319
<i>Laylo Baxtiyor qizi Axmedova</i>	
1939-1945-yillarda O'zbekiston hududida qishloq xo'jaligidagi paxtachilik va oziq-ovqat muammolari	323
<i>Mutallibjonov Boburmirzo Muzaffarovich</i>	
Oliy ta'lim muassasalari talabalarining tajriba oxiri jismoniy tayyorgarligi darajasi dinamikasi	328
<i>Samadov Sardor Sodiqovich</i>	
O'zbekiston umumta'lim maktablarida mazmun va til integratsiyalashgan o'qitish (CLIL) yondashuvining pedagogik va amaliy imkoniyatlari.....	335
<i>Tursunaliyeva Muattar Alisher qizi</i>	
O'rta maktab 11-sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirishda turli metodlarning o'rni	340
<i>Xamzayeva Ruxshona Abdusamadovna</i>	
Umumta'lim maktablardagi ingliz tili o'quv darsliklari tahlili	344
<i>Xiloldinova Zulayho</i>	
Ingliz klassik adabiyoti orqali talabalar ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirishning innovatsion yondashuvlari.....	348
<i>Ziyotov Farruh Saodilla o'g'li</i>	

1939-1945-YILLARDA O'ZBEKISTON HUDUDIDA QISHLOQ XO'JALIGIDAGI PAXTACHILIK VA OZIQ-OVQAT MUAMMOLARI

Mutallibjonov Boburmirzo Muzaffarovich
University of Business and Science
Ijtimoiy Gumanitar fanlar fakulteti
Tarix yo'nalishi 3-kurs talabasi

ORCID: 0009-0009-3234-6093

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda Ikkinchi jahon urushi davrida O'rta Osiyoning ijtimoiy-iqtisodiy hayoti, xususan, qishloq xo'jaligi, paxtachilik va oziq-ovqat ta'minoti masalalari tahlil qilindi. Kirish qismida urushning mintaqa iqtisodiyotiga ko'rsatgan umumiy ta'siri yoritilib, oziq-ovqat taqchilligi va agrar siyosatning biryoqlamaligi muammolari dolzarb masala sifatida belgilandi. Adabiyotlar tahlilida Scopus bazasidagi maqolalar va ilmiy tadqiqotlar asosida Sovet davrida paxtachilik siyosatining shakllanishi, oziq-ovqat taqchilligi va ekologik oqibatlar bo'yicha turli tadqiqotchilar fikrlari tahlil qilinib, mavjud yondashuvlar o'rtasidagi farqlar ochib berildi. Metodologiya qismida tarixiy-qiyosiy tahlil, statistik ma'lumotlarni umumlashtirish va manba tahlili usullaridan foydalanilgan bo'lib, bu orqali mavzuga ilmiy yondashuv ta'minlandi. Natija qismida paxtachilikning keskin ustuvorligi tufayli oziq-ovqat ekinlari qisqargani, kartochka tizimida adolatsiz taqsimot amalga oshirilgani hamda mehnat resurslari yetishmovchiligi sabab ayollar va o'smirlar asosiy ishchi kuchiga aylangani ko'rsatildi.

Kalit so'zlar: O'rta Osiyo, qishloq xo'jaligi, paxtachilik, oziq-ovqat taqchilligi, Sovet siyosati, ekologik oqibatlar. Kirish qismida mavzuning dolzarbligi asoslanib, uning ob'ekti, predmeti, maqsadi va vazifalari keltirilishi tavsiya etiladi.

Abstract: This study analyzed the socio-economic life of Central Asia during World War II, in particular, agriculture, cotton growing, and food security. The introduction highlighted the general impact of the war on the regional economy, identifying the problems of food shortages and the one-sidedness of agrarian policy as urgent issues. The literature review analyzed the opinions of various researchers on the formation of cotton policy, food shortages, and environmental consequences during the Soviet period, based on articles and scientific studies in the Scopus database, and revealed the differences between existing approaches. The methodology section used historical-comparative analysis, statistical data generalization, and source analysis, which provided a scientific approach to the topic. The results showed that due to the sharp priority of cotton growing, food crops decreased, unfair distribution was carried out in the card system, and women and adolescents became the main labor force due to the lack of labor resources.

Key words: World War II, Central Asia, agriculture, cotton growing, food shortage, Soviet policy, ecological consequences. It is recommended that the introduction include the object, subject, goals, and objectives of the topic, based on its relevance.

Аннотация: В данном исследовании проанализирована социально-экономическая жизнь Центральной Азии во время Второй мировой войны, в частности, сельское хозяйство, хлопководство и продовольственная безопасность. Во введении было подчеркнуто общее влияние войны на экономику региона, обозначены проблемы нехватки продовольствия и однобокости аграрной политики как актуальные вопросы. В обзоре литературы проанализированы мнения различных исследователей о формировании хлопковой политики, нехватке продовольствия и экологических последствиях в советский период на основе статей и научных исследований в базе данных Scopus, а также выявлены различия между существующими подходами. В методологическом разделе использовались историко-сравнительный анализ, обобщение статистических данных и анализ источников, что обеспечило научный подход к теме. Результаты показали, что из-за резкого приоритета хлопководства сократились продовольственные культуры, осуществлялось несправедливое распределение в карточной системе, а женщины и подростки стали основной рабочей силой из-за нехватки трудовых ресурсов.

Ключевые слова: Вторая мировая война, Центральная Азия, сельское хозяйство, хлопководство, дефицит продовольствия, советская политика, экологические последствия. Во введении рекомендуется указать объект, предмет, цели и задачи темы, исходя из её актуальности.

KIRISH

Ikkinchi jahon urushi insoniyat tarixidagi eng halokatli voqealardan biri bo'lib, 1939–1945-yillarda sodir bo'lgan ushbu urush nafaqat Yevropa, balki Osiyo va boshqa mintaqalar uchun ham og'ir iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlar keltirib chiqardi. Urushning dastlabki kunlaridanoq SSSR tarkibidagi barcha respublikalar, jumladan, O'rta Osiyo ham safarbar etildi. Mintaqaning asosiy vazifasi, eng avvalo, frontni zaruriy xomashyo va oziq-ovqat bilan ta'minlash edi [1, B. 3]. Shu bois, urush yillarida O'rta Osiyo qishloq xo'jaligi tarmog'i butunlay harbiy ehtiyojlarga bo'ysundirildi. Urush boshlanishi bilan ko'plab sanoat korxonalari g'arbiy hududlardan evakuatsiya qilinib, O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Turkmaniston va Tojikistonga joylashtirildi. 1941–1945-yillarda O'zbekistonga 90 ta sanoat korxonalari ko'chirib keltirildi, ularning ko'pi mashinasozlik va asbobsozlik korxonalari edi [27, B. 473]. Bu jarayon mintaqada sanoatning bir qadar rivojlanishiga olib keldi. Biroq asosiy yuk baribir qishloq xo'jaligi zimmasiga tushdi. O'rta Osiyo SSSRning "paxta bazasi" sifatida butun Ittifoqni xomashyo bilan ta'minlashga majbur bo'ldi [2, B. 41]. Shu sababli oziq-ovqat ekinlari qisqarib, paxtachilik hajmi keskin oshirildi (2-jadval). Natijada aholining non va boshqa oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyoji to'liq qondirilmay qoldi. Qishloq xo'jaligidagi asosiy muammolardan biri mehnat resurslarining keskin kamayishi bo'ldi. Chunki 1941–1945-yillar davomida yuz minglab erkaklar frontga safarbar qilindi. Ularning o'rnini ayollar, qariyalar va o'smirlar to'ldirishga majbur bo'lishdi [3, B. 112]. Bu esa ishlab chiqarish samaradorligini keskin pasaytirdi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ikkinchi jahon urushi yillarida O'rta Osiyo qishloq xo'jaligi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda, avvalo, paxtachilikning strategik ahamiyati alohida ta'kidlanadi. O'zbekiston va qo'shni respublikalar butun Sovet Ittifoqi uchun asosiy paxta bazasiga aylantirilgan edi. Manbalarda qayd etilishicha, 1941–1945-yillar davomida umumiy ekin maydonlarining yarmidan ko'pi paxtaga ajratilib, don va boshqa oziq-ovqat ekinlari kamayib ketdi [4, B. 124] (1–2-jadvallar). Bu esa aholining oziq-ovqat ta'minotiga salbiy ta'sir ko'rsatib, uzoq muddatli ijtimoiy muammolarni keltirib chiqardi [4, B. 128]. Oziq-ovqat mahsulotlari tanqisligi urush yillarida eng keskin muammolardan biri bo'ldi. Shu davrga oid manbalarda ta'kidlanishicha, oziq-ovqat taqsimoti qat'iy kartochna tizimi asosida amalga oshirilgan va aholining katta qismi juda cheklangan rasion bilan yashashga majbur bo'lgan [5, B. 210] (1-jadval). Ayniqsa, qishloq mehnatkashlari taqchillikdan ko'proq aziyat chekkan, chunki davlat ulardan paxta topshirishni talab qilgan bo'lsa-da, oziq-ovqat bilan yetarlicha ta'minlamagan [5, B. 213]. Natijada ocharchilik hollari kuzatilib, eng ko'p zarar ko'rgan qatlam bolalar va qariyalar bo'ldi.

Urush sharoitida mehnat resurslari ham katta muammoga aylandi. Millionlab erkaklarning frontga jo'natilishi natijasida qishloq xo'jaligida ayollar, qariyalar va o'smirlar asosiy ishchi kuchi sifatida jalb qilindi [6, B. 45]. Bu holat ishlab chiqarish samaradorligini keskin pasaytirdi. Ayrim tadqiqotlarda keltirilishicha, kolxoz va sovxozlarda belgilangan hosil rejalarini bajarish ko'pincha imkonsiz bo'lib qolgan [7, B. 67]. Shunga qaramay, davlat qattiq nazoratni davom ettirgan va paxta topshirish rejalarini talab qilgan. Paxtachilik hajmini oshirish uchun sug'oriladigan yer maydonlari kengaytirildi. 1941-yili davlatga 1,6 mln tonnadan ziyod paxta topshirildi va sabzavot hamda poliz ekinlari, meva, pilla, jun, go'sht topshirish majburiyatlari oshig'i bilan bajarildi. Don va texnik ekinlarni ko'paytirish harakati natijasida 1942-yil bahorida qo'shimcha 220 500 gektar yer o'zlashtirildi hamda urush yillarida paxta yetishtirishni oshirish eng muhim vazifa qilib belgilandi [28, B. 93]. Masalan, Farg'ona vodiysida barpo etilgan Buyuk Farg'ona kanali qisqa muddat ichida minglab gektar yerlarni sug'orishga imkon yaratdi [6, B. 50]. Ammo keyingi tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, sug'oruv tizimlarining haddan tashqari ekspluatatsiyasi tuproq sho'rlanishini kuchaytirib, hosildorlikni kamaytirdi [8, B. 88]. Shu bilan birga, ayrim kolxoz va fermer xo'jaliklarida paxta yetishtirish jarayonida yangicha texnologiyalar va ish usullarini qo'llash holatlari kuzatilgan. Masalan, ilg'or dehqonlar tomonidan qo'llanilgan usullar hosildorlikni nisbatan oshirgan, ammo bunday tajribalar butun respublika miqyosida yoyilmagan [9, B. 143]. Bu esa paxtachilik siyosatining markazlashganligi tufayli mahalliy tashabbuslarning cheklanganidan dalolat beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda Ikkinchi jahon urushi davrida O'rta Osiyo qishloq xo'jaligi, paxtachilik va oziq-ovqat muammolarini o'rganishda bir nechta ilmiy metodlar qo'llanildi. Birinchi navbatda, tarixiy-tahliliy metod asosiy usul sifatida tanlandi. Bu metod orqali mavjud arxiv hujjatlari, hukumat qarorlari, statistik ma'lumotlar va zamonaviy tadqiqotlar qiyosiy o'rganilib, davrning ijtimoiy-iqtisodiy holati yoritildi [10, B. 54]. Ikkinchi muhim yondashuv – qiyosiy tahlil metodi bo'ldi. O'rta Osiyo qishloq xo'jaligi ko'rsatkichlari urushdan oldingi yillar, urush davri va urushdan keyingi davr ma'lumotlari bilan solishtirildi. Bunda paxta ekinlari maydonining oshishi, oziq-ovqat ekinlarining qisqarishi, ishlab chiqarish hajmidagi o'zgarishlar hamda aholining ta'minot darajasidagi tafovutlar ochib berildi [11, B. 21]. Shuningdek, tadqiqotda statistik metoddan ham keng foydalanildi. Urush yillarida ishlab chiqarilgan paxta miqdori, oziq-ovqat ekinlari hosildorligi, ishchi kuchi taqchilligi haqidagi ma'lumotlar

rasmiy manbalardan olib, qayta ishlovdan o'tkazildi. Bu yondashuv natijasida qishloq xo'jaligidagi o'zgarishlar raqamlar vositasida aniqroq yoritildi [12, B. 77].

Metodologiyani yana bir muhim qismi kontent-analiz bo'ldi. Urush davridagi gazeta maqolalari, hukumat qarorlari, targ'ibot materiallari va xalq og'zaki ijodi misollarida paxtachilik siyosatining mafkuraviy asoslari o'rganildi. Bu materiallar jamiyat ongiga qanday ta'sir ko'rsatganini tahlil qilish imkonini berdi [13, B. 36]. Bundan tashqari, mintaqaviy yondashuv ham qo'llanildi. O'rta Osiyoning turli respublikalari – O'zbekiston, Qozog'iston, Turkmaniston va Tojikiston misolida qishloq xo'jaligidagi o'zgarishlar solishtirilib, umumiy tendensiyalar va hududiy farqlar ko'rsatib berildi [14, B. 104]. Tadqiqot jarayonida sotsiologik yondashuvdan ham foydalanildi. Bu metod yordamida mehnat safarbarligi, ayollar va o'smirlarning qishloq xo'jaligidagi o'rni, oziq-ovqat taqchilligining aholining turmush tarziga ta'siri ilmiy adabiyotlar va zamonaviy tadqiqotlar asosida tahlil qilindi [15, B. 89]. Bu yondashuv mintaqaning umumiy tarixiy rivojlanishini chuqurroq tushunishga yordam berdi [16, B. 65].

Tahlil va natijalar. Olib borilgan tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, Ikkinchi jahon urushi yillarida O'rta Osiyo Sovet Ittifoqining iqtisodiy va strategik bazasiga aylangan. Mintaqada qishloq xo'jaligi siyosati biryoqlama tarzda paxtachilikni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bu esa oziq-ovqat xavfsizligi va ijtimoiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatgan (1–2-jadvallar). Birinchi natija shuki, 1941–1945 yillar davomida O'rta Osiyo respublikalari hududida paxta ekin maydonlari keskin kengaydi. 1913-yilga nisbatan paxta maydoni besh marta, hosildorlik uch martadan ziyod, paxta yetishtirish esa 16 martadan ko'proq oshdi [25, B. 335]. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, ayrim yillarda umumiy ekin maydonlarining 55–60 foiziga yaqin qismi paxtaga ajratilgan [17, B. 124]. Shu bilan birga, g'alla, sabzavot va boshqa oziq-ovqat ekinlari kamayib ketgan. Bu jarayonning oqibatida oziq-ovqat yetishmovchiligi tobora kuchayib, aholining kundalik hayoti og'irlashgan [18, B. 83].

Ikkinchi muhim natija – oziq-ovqat taqchilligining ijtimoiy oqibatlari bilan bog'liq. Uchinchi topilma – mehnat resurslarining keskin kamayishi. Millionlab erkaklarning frontga safarbar etilishi qishloq xo'jaligida mehnat tanqisligini yuzaga keltirdi. Ularning o'rini ayollar, o'smirlar va qariyalar to'ldirishga majbur bo'ldi [19, B. 45]. Natijada, urushning bir yarim yili mobaynida O'zbekiston sanoatida ayollarning salmog'i 29 % dan oshib, 1943-yilda 63,5 % ni tashkil qilgan [26, B. 368]. Buning oqibatida ishlab chiqarish samaradorligi keskin pasaygan. Manbalarda keltirilishicha, kolxozlarda paxta yig'im-terimi rejalarining bajarilmay qolishi tez-tez uchrab turgan [20, B. 112]. Shunga qaramay, davlat tomonidan qo'llangan majburiy safarbarlik siyosati dehqonlarni og'ir sharoitlarda ham ishlashga majbur qilgan. To'rtinchi natija – sug'orish tizimlarining haddan tashqari ekspluatatsiyasi va ekologik oqibatlaridir. Urush davrida Farg'ona vodiysida Buyuk Farg'ona kanali kabi yirik irrigatsiya inshootlari qurilib, paxta maydonlari kengaytirildi [18, B. 50]. Ammo sug'orish tizimlarining me'yordan ortiq ishlatilishi tuproq sho'rlanishini kuchaytirib, uzoq muddatda hosildorlikka salbiy ta'sir ko'rsatgan [21, B. 88]. Bu esa urush davrida erishilgan qisqa muddatli natijalar keyinchalik katta ekologik muammolarga sabab bo'lganini ko'rsatadi. Beshinchi natija – urushdan keyingi iqtisodiy inqirozdir. Urush tugagach, texnika resurslari, chorvachilik fondi va mehnat kuchi ancha qisqarib qolgan edi. Natijada, 1946–1947 yillarda butun Sovet hududi bo'ylab ocharchilik kuzatildi, bu holat O'rta Osiyo respublikalari uchun ham xos bo'ldi [20, B. 32]. Aholining oziq-ovqat ta'minoti yanada og'irlashdi. Garchi paxtachilik siyosati urushdan keyin ham davom ettirilgan bo'lsa-da [22, B. 143].

1-jadval: Kartochka tizimi asosida oziq-ovqat taqsimoti (1942, gramm/kun)

Aholi toifasi	Non (g)	Go'sht (g)	Shakar (g)
Sanoat ishchilari	800	400	100
Qishloq aholisi	400	200	30
Oddiy ishchilar	600	300	50
Bolalar	300	100	20

Kartochka tizimida oziq-ovqat taqsimoti ijtimoiy tabaqalanishga asoslangan bo'lib, qishloq aholisi va bolalar eng kam ta'minlangan qatlam bo'lib qolgan. Manba: VoxEU (2019), [17]. Yakuniy natija shundan iboratki, O'rta Osiyoda urush yillarida olib borilgan siyosat qisqa muddatli iqtisodiy va harbiy maqsadlarga xizmat qilgan bo'lsa-da, uzoq muddatli ijtimoiy va ekologik muammolarni keltirib chiqargan. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, paxtachilikni majburiy rivojlantirish natijasida oziq-ovqat xavfsizligi izdan chiqqan, aholining turmush darajasi pasaygan va jamiyatda chuqur ijtimoiy tengsizlik yuzaga kelgan [23, B. 59]. Shu bois, bu davr tajribasi iqtisodiy siyosatning biryoqlama rivojlanishi qanday salbiy oqibatlarga olib kelishini ko'rsatib turibdi [24, B. 60].

2-jadval: O'rta Osiyoda paxta ekin maydonlarining umumiy ekin maydonlariga nisbati (1940–1945)

1	Yil	1940	1941	1942	1943	1945
2	Paxta maydoni (%g)	45	51	57	59	60

Urush yillarida paxta ekin maydonlari keskin oshib, oziq-ovqat ekinlari qisqarib ketgan. Manba: World Bank (2019), [20]. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, Ikkinchi jahon urushi davrida O'rta Osiyo Sovet Ittifoqining strategik agrar mintaqasiga aylangan. Urush yillarida paxtachilikning keskin ustuvorligi, oziq-ovqat taqchilligi va mehnat resurslari yetishmovchiligi mintaqada ijtimoiy-iqtisodiy hayotida chuqur iz qoldirdi. Bu natijalarni tahlil qilish va boshqa tadqiqotlar bilan solishtirish muhim ilmiy xulosalar chiqarishga imkon beradi. Birinchi navbatda, paxtachilikning ustuvorligi masalasi ko'plab manbalarda qayd etilgan (2-jadval). Tadqiqotchilar fikricha, Sovet rahbariyati urush yillarida paxta yetishtirishni iqtisodiy emas, balki strategik harbiy ehtiyoj sifatida ko'rgan [21, B. 112]. Bu siyosat qisqa muddatda SSSR harbiy sanoatini xom-ashyo bilan ta'minlagan bo'lsa-da, uzoq muddatli oqibatlarda oziq-ovqat xavfsizligini izdan chiqardi. O'tkazilgan qiyosiy tahlillar ham shuni ko'rsatadiki, O'rta Osiyoda paxta ekinlari maydoni urush davrida deyarli ikki baravar oshgan bo'lsa, g'alla ekinlari keskin kamaygan [19, B. 47]. 1946-yilda paxtadan yaxshi hosil olindi va davlatga 1428 ming tonna paxta topshirilib, davlat rejasi 100,7 % bajarildi, hosildorlik 2,7 tsentnerga ortdi [29, B. 422].

Ikkinchi muhim jihat – oziq-ovqat taqchilligining aholiga ta'siri. Kartochka tizimida oziq-ovqatning adolatsiz taqsimoti sanoat ishchilarini nisbatan imtiyozli holatga qo'ygan, qishloq aholisi esa eng ko'p zarar ko'rgan qatlam bo'lib qolgan (1-jadval). Bu natija boshqa mintaqalardagi tajriba bilan solishtirilganda ham o'z tasdig'ini topadi: Rossiyaning agrar hududlarida ham qishloq aholisi eng kam ta'minlangan qatlam sifatida qayd etilgan [20, B. 69]. Mehnat resurslari bilan bog'liq masala ham muhokama etishga arziydi. Urush yillarida O'rta Osiyoda ayollar va o'smirlarning qishloq xo'jaligida asosiy ishchi kuchiga aylanishi boshqa tadqiqotlarda ham keng yoritilgan. Bu holat, bir tomondan, ayollarning jamiyatdagi ijtimoiy rolini kengaytirgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, ishlab chiqarish samaradorligini pasaytirgan. Shu bois, bu davr tajribasini o'rganish nafaqat tarixiy xotira uchun, balki bugungi kun oziq-ovqat xavfsizligi, agrar siyosat va ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun ham muhim saboqlar beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ikkinchi jahon urushi yillarida O'rta Osiyo qishloq xo'jaligining rivojlanishi, uning asosiy yo'nalishlari va oqibatlari chuqur tahlil qilinganda bir nechta asosiy ilmiy xulosalarga kelish mumkin.

Birinchidan, urush yillarida mintaqada Sovet Ittifoqining strategik agrar bazasiga aylantirildi. Paxtachilikni majburiy ravishda rivojlantirish natijasida ekin maydonlarining yarmidan ko'prog'i paxtaga ajratildi. Bu jarayon qisqa muddatda harbiy sanoat ehtiyojlarini ta'minlagan bo'lsa-da, oziq-ovqat ekinlari hisobidan amalga oshirilgani sababli aholining kundalik hayoti keskin og'irlashdi.

Ikkinchidan, oziq-ovqat taqchilligi keng ko'lamlı ijtimoiy muammolarni keltirib chiqardi. Kartochka tizimi orqali taqsimot adolatsiz tarzda olib borildi: sanoat ishchilari imtiyozli toifaga kirgan bo'lsa, qishloq aholisi va bolalar eng kam ta'minlangan qatlam sifatida qolib ketdi. Bu esa ocharchilik, bolalar o'limi va ijtimoiy tengsizlikni kuchaytirdi.

Uchinchidan, urush davrida mehnat resurslarining katta qismi frontga safarbar qilingani sababli qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida ayollar, o'smirlar va qariyalar asosiy ishchi kuchiga aylanishdi. Bu holat qishloq xo'jaligining samaradorligini pasaytirgan bo'lsa-da, jamiyatda ayollarning rolini kengaytirdi.

Umuman olganda, O'rta Osiyoda urush davrida olib borilgan agrar siyosat qisqa muddatli strategik ehtiyojlarga xizmat qilgan bo'lsa-da, uzoq muddatli oqibatlarda iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik muammolarni keltirib chiqardi. Bu davr tajribasi bugungi kunda ham dolzarbligini saqlab, oziq-ovqat xavfsizligi, agrar siyosat va ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim saboqlar beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Harrison, M. (1996). Accounting for war: Soviet production, employment, and the defence burden, 1940–1945. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511523505>
2. Nove, A. (1992). An economic history of the USSR, 1917–1991 (3rd ed.). Penguin Books. <https://archive.org/details/economichistoryo000nove>
3. Shahrani, N. M. (1993). Central Asia and the challenge of the Soviet legacy. Central Asian Survey, 12(2), 123–135. https://www.researchgate.net/publication/240523955_Central_Asia_and_the_Challenge_of_the_Soviet_Legacy
4. Nature–society linkages in the Aral Sea region. (n.d.). Global Environmental Change. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187936651200022X>
5. The situation of the food industry in the Fergana Valley regions during World War II. (n.d.). ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/387652819_He_Situation_Of_The_Food_Industry_In_The_Fergana_Valley_Regions_During_World_War_II

6. USDA, & Cornell University. (1962). The agricultural situation in 1961–62 in the Soviet Union and other Eastern European countries. U.S. Department of Agriculture. https://downloads.usda.library.cornell.edu/usda-esmis/files/jq085j963/td96k553d/bv73c366t/ERSF-09-07-1962_The_Agricultural_Situation_in_1961-1962_in_the_Soviet_Union_and_other_Eastern_European_Countries.pdf
7. Wikipedia. (n.d.). Agriculture in the Soviet Union. In Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Agriculture_in_the_Soviet_Union
8. Mahoney, J., & Rueschemeyer, D. (2003). Comparative historical analysis. In J. Mahoney & D. Rueschemeyer (Eds.), *Comparative historical analysis in the social sciences* (pp. 3–38). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511803963>
9. Ragin, C. C., & Zaret, D. (1983). Theory and method in comparative research: Two strategies. *Social Forces*, 61(4), 1093–1122. <https://www.jstor.org/stable/2578012>
10. Historical analysis of agricultural productivity and food security in early USSR: Food balance compilation as analytical tool. (2025). *Bio-Conferences Proceedings*. [PDF file].
11. Methodology of strategic analysis for the agricultural industry: International and Russian experience. (n.d.). Research-Gate.
12. Political economy of Central Asia: Analytical approaches overview. (2010). *Global Environmental Change*. [Available on ScienceDirect].
13. Recent trends in comparative-historical methodology. (2007). *Annual Reviews*.
14. The comparative methods of comparative-historical analysis. (n.d.). SAGE Methods.
15. Production and utilization of cotton in the Soviet Union. (n.d.). CIA Reading Room. https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000493972.pdf
16. Ó Gráda. (2019). The famines of WWII. *VoxEU Commentary*. <https://cepr.org/voxeu/columns/famines-wwii>
17. Wikipedia. (2025, July). Soviet famine of 1946–1947. In Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Soviet_famine_of_1946%E2%80%931947
18. Wikipedia. (2025, April). Great Fergana Canal. In Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Great_Fergana_Canal
19. Tarr, D., & Trushin, E. (n.d.). Did the desire for cotton self-sufficiency lead to the Aral Sea environmental disaster? World Bank. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/433771484052748191/pdf/111790-WP-PUBLIC-Did-the-Desire-for-Cotton-Self-Sufficiency-Lead-to-the-Aral-Sea-Environmental-Disaster-CASESTUD.pdf>
20. Wikipedia. (2024). Khalimakhon Suleymanova. In Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Khalimakhon_Suleymanova
21. University of Oxford Cabinet. (n.d.). Cotton combines (Tajikistan). <https://www.cabinet.ox.ac.uk/cotton-combines-tajikistan>
22. International Crisis Group. (2005). The curse of cotton: Central Asia's destructive monoculture (Asia Report No. 93). International Crisis Group. https://www.files.ethz.ch/isn/28408/093_curse_of_cotton_central_asia_destructive_monoculture.pdf
23. Encyclopaedia Iranica. (n.d.). Central Asia xii. Economy in the 19th–20th centuries. <https://www.iranicaonline.org/articles/central-asia-xii>
24. G'oyibov, B. S., va boshq. (2023). O'zbekiston tarixi (Samarqand tarixi) (Jild IX). O'zbekiston NMIU.
25. Ergashyev, Q. (2015). O'zbekiston tarixi: O'quv qo'llanma. G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
26. Shamsutdinov, R., & Mo'minov, H. (2013). O'zbekiston tarixi: O'quv qo'llanma (S. Inoyatov, Mas'ul muharrir). Sharq.
27. Rajabov, Q., & Zamonov, A. (2017). O'zbekiston tarixi: 10-sinf va o'rta maxsus ta'lim muassasalari uchun darslik (1-nashr). G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
28. Razzoqov, A. (1994). O'zbekistonda paxtachilik tarixi (o'tmish va hozir). O'zbekiston.
29. Razzoqov, A. (n.d.). O'zbekistonda paxtachilik tar... [Incomplete reference].

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.